

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

РОМАНЮК ХРИСТИНА ІГОРІВНА

УДК 343.621

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Телефанко Богдан Миколайович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Бурдін Володимир Миколайович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
декан юридичного факультету

кандидат юридичних наук, доцент
Балобанова Дар'я Олександрівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права

Захист відбудеться « 28 » грудня 2019 р. о 13.⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розіслано « 27 » листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Із розвитком України як незалежної держави відбувається перегляд системи суспільних цінностей. Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Одним із головних завдань кримінального права України є охорона життя та здоров'я людини. За останні десятиліття фізичне та психічне насильство щодо жінок, зокрема й насильство щодо прийняття жінкою рішення про здійснення репродуктивного вибору, привертає підвищену увагу з боку громадянського суспільства, що обумовлює пошук правових засобів захисту їх свобод та інтересів.

Кримінально-правовий захист життя та здоров'я жінки є важливою складовою правового механізму гарантування свободи сексуальної поведінки, репродуктивного вибору, планування сім'ї. Водночас статтею 134 КК України передбачена відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації. Криміналізація незаконного абортів в Україні обумовлена потребою дотримання умов та порядку його проведення, що слугує захисту здоров'я та життя вагітної жінки. Сучасний міжнародно-правовий захист інтересів жінок очолила Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (відома як Стамбульська конвенція, яка набула чинності 1 серпня 2014 р.), котра, фактично, відтворює новий погляд на права людини, зокрема розуміння того, що боротьба з насильством стосовно жінок є обов'язком держави.

6 грудня 2017 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». На виконання вимог ст. 37 Конвенції запропоновано змінити редакцію ст. 134 КК «Незаконне проведення абортів або стерилізації». Запровадження у дію нової редакції ст. 134 КК вимагає переосмислення наукових здобутків щодо кримінальної відповідальності за незаконний аборт та формування сучасного теоретичного бачення цієї проблеми у межах нової людиноцентричної правової парадигми.

Досі в Україні було виконано лише дві ґрунтовні наукові розробки окремих питань кримінально-правової характеристики незаконного проведення абортів. Йдеться про дисертацію К. О. Черевко «Кримінально-правова характеристика незаконного проведення абортів» (захищена 2011 року) та І. В. Павленко «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів» (захищена 2013 року). Окремі проблеми кримінальної відповідальності

за незаконне проведення аборту також досліджували такі вчені-юристи, як С. В. Анощенкова, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. В. Бородін, В. О. Глушков, Ю. В. Гоголь, І. І. Горелик, В. К. Грищук, П. С. Дагель, М. І. Загородніков, А. А. Жижиленко, А. М. Красіков, Н. Є. Крилова, В. М. Куц, Г. К. Лапко, Л. М. Лебідь, Л. А. Лозанович, Є. М. Моїсєєв, В. А. Мисливий, Л. А. Остапенко, А. М. Орлеан, О. М. Попов, В. В. Панкратов, А. А. Піонтковський, М. В. Радченко, С. Ю. Романов, В. В. Сташис, М. С. Таганцев, В. Я. Тацій, В. М. Трубников, В. В. Устименко, Р. Д. Шарапов, М. Д. Шаргородський, Н. М. Ярмиш та ін.

Водночас потреби кримінально-правової теорії та практики протидії злочинності зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення норми, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне проведення аборту, на підставі повного та всебічного наукового дослідження.

Репродуктивно-генетичні права як внутрішні елементи права на життя та здоров'я характеризуються особливим порядком їх реалізації та кримінально-правового захисту. Саме під час їх здійснення виникає потреба враховувати життєві інтереси ненародженої людини. Лише у такій сукупності репродуктивний бік змісту кримінально-правового захисту права на життя поставатиме достатньо повним і зрозумілим.

Викладене зумовлює актуальність теми дисертації й доцільність дослідження проблеми кримінальної відповідальності за незаконне проведення аборту.

Мета й задачі дослідження. *Метою* дисертації є здійснення комплексної кримінально-правової характеристики відповідальності за незаконне проведення аборту, а також розроблення пропозицій з удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Її досягнення забезпечувалося шляхом окреслення таких *задач*:

- визначити стан наукового дослідження та соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за незаконне проведення аборту;
- здійснити історико-правовий аналіз норм вітчизняного законодавства, предметом регулювання яких є відповідальність за незаконне проведення аборту;
- визначити об'єкт незаконного проведення аборту;
- проаналізувати об'єктивну сторону незаконного проведення аборту;
- вивчити загальні та спеціальні ознаки суб'єкта у складі незаконного проведення аборту;
- дослідити питання суб'єктивної сторони у складі незаконного проведення аборту;
- проаналізувати кримінальну відповідальність за незаконне проведення операцій штучного переривання вагітності (аборт) у законодавстві інших країн;

– дослідити окремі аспекти кваліфікації злочину, передбаченого ч.ч.1-3 ст.134 КК України, та його розмежування зі суміжними кримінально-правовими діяннями;

– визначити кримінально-правові засади караності злочину, передбаченого ч.ч.1-3 ст. 134 КК;

– сформулювати концептуальні підходи та пропозиції з удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за незаконне проведення абортів.

Об'єкт дослідження – кримінально-правова охорона суспільних відносин у сфері охорони життя та здоров'я.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у Львівському державному університеті внутрішніх справ у межах досліджень за темою «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0112U007492).

Методи дослідження обрано з урахуванням визначених у роботі мети й завдань, об'єкта та предмета дисертації. Методологічне підґрунтя дослідження становлять положення й висновки загальної теорії пізнання. Діалектичний метод дав можливість розглянути кримінальну відповідальність за незаконне проведення абортів через детальне вивчення більш загальних категорій кримінального права (усі розділи); системний метод використовувався для комплексного з'ясування складових предмета дисертації й характеристики елементів та ознак складу злочину, передбаченого ч.ч.1-3 ст.134 КК; історико-правовий метод сприяв аналізу еволюції кримінально-правових норм про відповідальність за незаконне проведення абортів (підрозділи 1.1, 1.2); порівняльно-правовий – слугував визначенню змісту загальних і специфічних особливостей незаконного проведення абортів за національним і зарубіжним законодавством (підрозділ 4.2); логічний (формально-догматичний) дозволив навести тлумачення окремих положень КК України, низки кримінально-правових понять (підрозділи 2.1; 2.2, 3.1; 3.2); статистичний і конкретно-соціологічні методи застосовано в узагальненні матеріалів проаналізованих вироків. У процесі розгляду понять, якими оперують інші науки (медицина, психологія, психіатрія тощо), задіяні різні способи їх інтерпретації (системний, граматичний, історичний, логічний). Вказані та інші методи застосовувалися у взаємозв'язку.

Науково-теоретичне підґрунтя представлено працями вітчизняних і зарубіжних учених, що охопили загальні проблеми кримінального права, кримінальну відповідальність за посягання на життя людини, за вчинення незаконного абортів, загальну теорію права, історію держави і права України, кримінально-процесуального права, криміналістику, кримінологію, медицину та психологію.

Емпіричну базу дослідження становлять відкриті звіти про роботу виконавчих органів влади України, Уповноваженого ВРУ з прав людини, політико-правова публіцистика та довідкові видання, наукові дослідження в сфері особистих немайнових прав людини, результати вивчення й аналізу 4 вироків, винесених судами України за ст. 134 КК, а також статистичні дані МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у сучасній науці кримінального права комплексним монографічним дослідженням, у якому вирішується важлива науково-практична проблема кримінальної відповідальності за вчинення незаконного абортів. У цьому контексті сформульовано концептуально нові напрями вдосконалення законодавства в зазначеній сфері, сформульовано висновки і пропозиції, які мають і теоретичне, і практичне значення. Найбільш важливі теоретичні висновки і практичні положення, що відображають новизну роботи, такі:

у перше:

– констатовано, що розв’язання більшості конкретних проблем кримінальної відповідальності за незаконне переривання вагітності залежить від відповіді на декілька загальноправових питань: а) визначення моменту виникнення життя; б) обрання одного з двох можливих векторів ставлення до штучного переривання вагітності: абсолютного права на життя чи права жінки на вибір реалізації своєї репродуктивної функції;

– на підставі порівняльно-правового аналізу норм, що передбачають відповідальність за незаконне проведення абортів в законодавстві зарубіжних держав, визначено найбільш поширені тенденції нормативної регламентації кримінальної відповідальності за вчинення цього діяння. Особливою характеристикою багатьох зарубіжних кримінально-правових актів є наявність у них спеціальних норм, котрі встановлюють, у яких випадках переривання вагітності не визнається караним (йдеться про ситуацію крайньої необхідності або медичних показів тощо); наявність безпосередньо у кримінальному законі спеціальних вимог до представників медичного персоналу (критерії освіти, професійні функції або окремі посади); вказівка безпосередньо у кримінальному законі на такий важливий елемент цього складу злочину, як наявність або відсутність згоди жінки на вчинення абортів, проведення диференціації кримінальної відповідальності на цій підставі;

– із урахуванням проведеного дослідження та зарубіжного досвіду запропоновано зміни диспозицій у ст. 134 КК, а відтак запропоновано нову редакцію статті 134 КК України;

– розглянуто можливість встановлення у КК України відповідальності за штучне переривання вагітності самою жінкою, так званий «самоаборт», наведено аргументи на користь та проти такої позиції, запропоновано редакцію відповідної статті КК;

– на підставі аналізу застосування покарання за незаконне проведення абортів за кримінальним законодавством України й зарубіжних країн, а також практики його застосування доведено, що наявні санкції за незаконне проведення абортів логічно співвідносяться зі санкціями інших порівнюваних статей КК України, а тому є адекватними та відповідними об'єктивним виявам, описаним в диспозиціях ст. 134 КК, і потребують лише незначного коригування, пропозиція проведення якого описана у роботі;

– запропоновано Концепцію кримінально-правової охорони демографічної безпеки, репродуктивного здоров'я та ненародженого життя.

удосконалено:

– визначення поняття «незаконний аборт» як застосування медикаментозних та інших засобів, які спрямовані на штучне переривання вагітності, що здійснюються з порушенням встановлених законодавчих норм та медичних стандартів щодо: особи вагітної (врахування протипоказань, віку, способу, строку), місця проведення, суб'єкта здійснення медичного втручання (у тому числі щодо дотримання вимог кваліфікації, освіти, спеціальної підготовки);

– положення про необхідність поширення кримінально-правової охорони життя з моменту завершення терміну можливого проведення операції штучного переривання вагітності (двадцяти двох тижнів);

– визначення суб'єкта незаконного проведення абортів або стерилізації через використання таких критеріїв, як відсутність спеціальної медичної освіти або за її наявності – здійснення абортів всупереч установленим законодавством вимогам;

дістало подальший розвиток:

– обґрунтування позиції, що суспільно-негативні наслідки при незаконному проведенні операції штучного переривання вагітності (абортів) можуть мати свій прояв у таких площинах: спричинення шкоди репродуктивному здоров'ю жінки (основним безпосереднім об'єктом згідно з частиною третьою чинної редакції норми); завдання шкоди суспільним відносинам щодо порядку, встановленого у частині організації надання медичної допомоги (основним безпосереднім об'єктом згідно з частиною першою чинної редакції норми); спричинення смерті жінки (додатковим безпосереднім об'єктом згідно з частиною третьою чинної редакції норми);

– аргументація на користь позиції, що родовим об'єктом незаконного проведення абортів необхідно вважати суспільні відносини з приводу охорони здоров'я жінки, зокрема репродуктивного, її життя, життя ембріона (плоду) людини, як основу забезпечення права на життя майбутньої дитини, відносини забезпечення демографічної безпеки та порядку надання медичної допомоги.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – у процесі подальшого опрацювання теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів;

– правотворчості – при внесенні пропозицій з удосконалення кримінального законодавства про відповідальність за такий злочин;

– правозастосовній діяльності – для вирішення проблем, що виникають на практиці під час кваліфікації вчинення незаконного аборту або стерилізації, розроблення методичних рекомендацій з питань застосування окремих положень закону про кримінальну відповідальність, відмежування злочину, передбаченого ст. 134 КК, від суміжних складів злочинів;

– навчальному процесі – під час викладання курсу «Кримінальне право. Особлива частина», для підготовки відповідних розділів підручників, навчально-методичних посібників, курсів лекцій; в науково-дослідній роботі курсантів і слухачів.

Апробація результатів дисертації. Результати наукової роботи оприлюднено на науково-практичних конференціях, зокрема: науково-практичній конференції «Теоретичний аналіз та наукові дослідження юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Запоріжжя, 2016 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 2016 р.), міжнародній науковій конференції «Шістнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2017 р.)

Публікації. За темою дисертації опубліковано 8 наукових праць, із яких 4 статті – у фахових юридичних виданнях України, 2 статті – у наукових періодичних зарубіжних виданнях, 3 – тези доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з яких основний текст роботи становить 183 сторінки. Список використаних джерел складається зі 236 найменувань і охоплює 23 сторінки, додатки розміщено на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, розкрито стан її наукового розроблення, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано положення і висновки, які становлять наукову новизну дисертації, наведено теоретичне і практичне значення одержаних результатів, зв'язок роботи із науковими планами та програмами, подано відомості про апробацію результатів дисертації і публікації.

Розділ 1 **«Теоретичні засади дослідження кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів в Україні»** складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукового дослідження кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів»* констатовано, що наукові напрацювання досі сконцентровані навколо одного з базових питань цих дискурсів – визначення моменту виникнення життя. Розв'язання цього питання має безпосереднє прикладне значення для кримінального права. Незважаючи на доволі ґрунтовний пласт наукових напрацювань щодо незаконного проведення операцій штучного переривання вагітності, залишається ще чимало неопрацьованих аспектів та дискусійних питань у рамках цієї тематики, що, власне, й обумовлює об'єктивну необхідність і підсилює актуальність роботи.

Підрозділ 1.2 *«Історичний розвиток проблематики меж кримінально-правової охорони ненародженого життя в Україні»* містить аналіз пам'яток права, що діяли на території сучасної України. Якщо на початку становлення української державності, тобто в період розквіту Київської Русі, «вигнання плоду» засуджувалось на рівні суспільної і церковної моралі й кваліфікувалось як гріх, то подальші віхи історичного розвитку територій сучасної України, які знаходились під впливом різних держав, характеризуються криміналізацією цього явища та, відповідно, притягненням до різного ступеня суворості кримінальної відповідальності.

У підрозділі 1.3 *«Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів у законодавстві окремих держав: порівняльно-правовий аналіз»* проведено відповідний аналіз кримінального законодавства Європейських та Азійських держав. Особливою характеристикою багатьох кримінально-правових актів є наявність у них спеціальних норм, котрі не містять опису складу злочинного діяння, а встановлюють, у яких випадках переривання вагітності є правомірним, а отже, не є кримінально караним. Зокрема, йдеться про ситуацію крайньої необхідності або медичних показань тощо. Важливим елементом складу злочину є також наявність або відсутність згоди жінки на вчинення абортів.

Підрозділ 1.4 *«Соціальна та нормативно-правова обумовленість кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів в Україні»* присвячено розв'язанню проблем, які лежать у площині соціальної обумовленості та регулятивного законодавства. Констатовано, що з метою запобігання негативній соціально-демографічній ситуації необхідне не лише вжиття належних та ефективних соціально-економічних заходів, а й перегляд загальної концепції сучасного нормативно-правового регулювання відповідальності за аборт у бік зміни негативних суспільних стереотипів щодо абортів та жінки, яка зважується на такий крок, чітке розмежування

вимушеного та добровільного аборт, його наслідків, установлення диференційованої відповідальності за аборт із урахуванням обставин, за яких його було зроблено, та наслідків, до яких він призвів, тощо.

Розділ 2 «Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак складу незаконного проведення аборт» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Кримінально-правова характеристика об'єкта складу незаконного проведення аборт»* вказується, що органічний зв'язок зумовлює комплексність здійснення права на життя та права на здоров'я. Водночас можна простежити і певну внутрішню суперечність між правом на здоров'я та правом на життя. Так, у ч.ч. 1 та 3 ст. 134 КК правовою охороною охоплено лише право на здоров'я вагітної жінки, але не право на життя «ненародженої дитини». Однак така ситуація видається не достатньо обґрунтованою, а тому у роботі запропоновано розв'язання наведеної вище суперечності. Основним безпосереднім об'єктом незаконного проведення аборт є суспільні відносини в галузі медицини, які забезпечують вагітній жінці встановлені законом умови та порядок проведення операції штучного переривання вагітності. Додатковим об'єктом незаконного проведення аборт є суспільні відносини, які забезпечують здоров'я або життя жінки.

У підрозділі 2.2 *«Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони незаконного проведення аборт»* проаналізовано форми об'єктивної сторони посягання, визначені у ст. 134 КК. Наголошено, зокрема, на тому, що з позицій уніфікації застосування термінології більш виваженим є вживання категорії «штучне переривання вагітності», а не «аборт». Крім цього, зазначається, що формулювання «примушення до аборт, до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи» є некоректним, оскільки застосування поняття «примушування» у редакції цієї статті КК вже вказує на те, що відсутня згода особи на вчинення щодо неї відповідних дій. Запропоновані зміни до КК України спрямовані на виправлення ситуації.

Розділ 3 «Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак складу незаконного проведення аборт» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Кримінально-правова характеристика суб'єкта складу незаконного проведення аборт»* наголошено на необхідності криміналізації проведення незаконного аборт особою, яка має спеціальну медичну освіту (через місце проведення такого медичного втручання або інше порушення порядку проведення штучного переривання вагітності), не залежно від того, чи призвели її дії до реального настання якихось шкідливих наслідків для вагітної жінки. Висловлена позиція щодо того, що жінка, яка штучно перериває власну вагітність, посягає вже не лише на власне здоров'я, а й заподіює шкоду іншому об'єктові кримінально-правової охорони – життю ненародженої дитини. У цьому випадку, відповідно до світоглядної позиції

«pro life», у кримінальне законодавство доцільно включити положення про кримінальну відповідальність за самоаборт.

У підрозділі 3.2 *«Кримінально-правова характеристика суб'єктивної сторони складу незаконного проведення абортів»* наведено та додатково аргументовано положення про те, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 134 КК, завжди характеризується прямим умислом. Психічне ставлення до суспільно небезпечних наслідків, зазначених у ч. 3 ст. 134 КК, є необережним (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість). Крім того, підтримана пропозиція щодо включення до складу кваліфікуючих ознак незаконного проведення абортів корисливого мотиву.

Розділ 4 «Проблеми кримінально-правової кваліфікації, караності та концептуальні засади кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 4.1 *«Проблеми кримінально-правової кваліфікації незаконного проведення абортів»* містить положення про окремі правила кримінально-правової кваліфікації незаконного проведення абортів і як основного складу злочину, і як кваліфікованих його видів. Крім того, у роботі здійснено розмежування складу злочину, передбаченого у ч.ч 1 та 3 ст. 134 КК, та суміжних складів, закріплених у ст. 138 «Незаконна лікувальна діяльність», ст. 141 «Порушення прав пацієнта» та ст. 142 «Незаконне проведення дослідів над людиною» КК України. На основі аналізу змісту кримінально-правової норми, яка встановлює відповідальність за вчинення незаконного абортів та стерилізації, виокремлено ознаки, що дозволяють чітко розмежовувати злочин, передбачений ст. 134 КК, зі суміжними кримінально-правовими діяннями.

У підрозділі 4.2 *«Проблеми визначення караності незаконного проведення абортів в Україні»* вказується, що дослідження зарубіжного й вітчизняного досвіду пеналізації незаконного проведення абортів, засвідчує, що питання про кримінально-правову санкцію за цей злочин у кримінальному законодавстві України, крім ч. 1 ст. 134 КК, вирішено відносно традиційним, зі значно вузькими можливостями для диференціації покарання за нього порівняно із законодавством більшості зарубіжних країн. Також система передбачених кримінальним законодавством покарань за злочин є загалом м'якшою порівняно зі зарубіжними країнами, що, можливо, порушить питання про «ревізію» пеналізації за вчинення незаконного абортів у майбутньому.

Підрозділ 4.3 *«Концепція кримінально-правової охорони демографічної безпеки, репродуктивного здоров'я та ненародженого життя»* містить міркування щодо розроблення Концепції кримінально-правової охорони демографічної безпеки, репродуктивного здоров'я та ненародженого життя. Запропоновано редакцію її тексту.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми кримінальної відповідальності за вчинення незаконного проведення операцій штучного переривання вагітності (аборту). Наукова робота є комплексним монографічним дослідженням невирішених питань або таких, щодо яких немає однастайності в науці та правозастосовній практиці, щодо відповідальності за незаконне проведення операцій штучного переривання вагітності (аборту). Вивчено зміст поняття «незаконний аборт», розглянуто кримінальну відповідальність за цей злочин в історії вітчизняного кримінального законодавства, здійснено порівняльний аналіз незаконного аборту у зарубіжному кримінальному законодавстві, окреслено межі кримінально-правової охорони ненародженого життя, охоронюваного нормами кримінального права України, узагальнено особливості караності посягань при незаконному проведенні операцій штучного переривання вагітності (аборту). Наведено пропозиції з удосконалення законодавства щодо незаконного проведення операцій штучного переривання вагітності (аборту).

Філософські, етико-релігійні та власне юридичні дискусії відбувалися й тривають досі навколо одного з базових питань цих дискурсів – визначення моменту виникнення життя. Розв'язання цього питання, як відомо, має й безпосереднє прикладене значення і з точки зору кримінального права. Цей філософський, світоглядний дискурс спричинив розподіл науковців за двома протилежними таборами – «pro life» та «pro choice» та визначив двовекторний розвиток наукової дискусії власне щодо незаконного проведення операцій штучного переривання вагітності. Той чи інший вектор розгляду дає підстави для визнання переривання вагітності незаконним, вироблення наукових засад наповнення «незаконності» штучного переривання вагітності конкретним змістом та обґрунтуванням.

Формування площини відповідальності за штучне переривання вагітності відбувалось під впливом низки факторів різного характеру, серед яких не останнє місце належить історичним реаліям різних епох. Якщо на початку становлення української державності, тобто в період розквіту Київської Русі, «вигнання плоду» засуджувалось на рівні суспільної і церковної моралі й кваліфікувалось як гріх, то подальші віхи історичного розвитку територій сучасної України, які знаходились під впливом різних держав, характеризуються криміналізацією цього явища та, відповідно, притягненням до кримінальної відповідальності різного ступеня суворості. При цьому склад злочину та коло суб'єктів відповідальності практично завжди закріплювались на нормативно-правовому рівні.

Аналізуючи кримінальне законодавство окремих держав континентальної Європи, особливої уваги та оцінки, у порівняльно-правовому аспекті, потребують норми, пов'язані із прийняттям і оформленням рішення про здійснення абортів за попереднім консультуванням вагітної, що може свідчити про можливість чи неможливість одержати від такої особи згоду у повному розумінні змісту цього правового терміна. Особливою характеристикою багатьох кримінально-правових актів є наявність у них спеціальних норм, котрі не містять опису складу злочинного діяння, а встановлюють, у яких випадках переривання вагітності є правомірним, а отже, не є кримінально караним. Зокрема, йдеться про ситуацію крайньої необхідності або медичних показів тощо. Важливим елементом складу злочину є також наявність або відсутність згоди жінки на вчинення абортів. Крім того, кримінальне законодавство окремих європейських країн встановлює відповідальність за поведінку, яка полягає у здійсненні переривання вагітності самою вагітною, так званий самоаборт, чи за сприяння йому. Це дає можливість переглянути редакцію чинної норми про незаконне проведення абортів під відповідним кутом зору.

Репродуктивно-генетичні права як внутрішні елементи права на життя та здоров'я характеризуються особливим порядком їх здійснення та кримінально-правового захисту. Саме під час їх здійснення виникає потреба враховувати життєві інтереси ненародженої людини. Лише у такій сукупності репродуктивний бік змісту кримінально-правового захисту права на життя виглядатиме достатньо повним і зрозумілим. У роботі ми виходили з того, що органічний зв'язок зумовлює комплексність здійснення права на життя та права на здоров'я. Водночас можна простежити і певну внутрішню суперечність між правом на здоров'я та правом на життя. Так, у ст. 134 КК правовою охороною охоплено лише право на здоров'я вагітної жінки, але не право на життя «ненародженої дитини». Однак ця ситуація видається не достатньо обґрунтованою, відтак розв'язання наведеної суперечності ймовірно шляхом виокремлення життя ненародженої дитини у самостійний безпосередній об'єкт посягання. Таким чином, родовим об'єктом незаконного проведення абортів необхідно вважати суспільні відносини з приводу кримінально-правової охорони забезпечення здоров'я жінки, зокрема репродуктивного, її життя, життя ембріону (плоду) людини, як основу забезпечення права на життя майбутньої дитини, відносини забезпечення демографічної безпеки та порядку надання медичної допомоги. Водночас основним безпосереднім об'єктом незаконного проведення абортів є суспільні відносини в галузі медицини, які забезпечують вагітній жінці встановлені законом умови та порядок проведення операції штучного переривання вагітності. Додатковим об'єктом незаконного проведення абортів є суспільні відносини, які забезпечують здоров'я або життя жінки.

У рамках розгляду об'єктивної сторони незаконного проведення абортів зроблено певні висновки, які стали основою запропонованої у роботі редакції

ст. 134 КК. З метою побудови логічно несуперечливої системи аргументів серед них варто наголосити на таких:

– формулювання «примушення до аборту, до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи» є некоректним, оскільки застосування поняття «примушування» у редакції цієї статті КК України вже вказує на те, що відсутня згода особи на вчинення щодо неї відповідних дій. Фактична реалізація мети примушування без згоди потерпілої особи на нинішню редакцію ст. 121 КК має оцінюватися власне як умисне тяжке тілесне ушкодження за ознакою: в першому випадку – переривання вагітності, у другому – втрата будь-якого органу або його функції. Важливо відтак зберегти саме конструкцію усіченого складу, оскільки таке формулювання відповідатиме суспільній небезпеці вчиненого;

– з позицій уніфікації застосування термінології більш виваженим є вживання категорії «штучне переривання вагітності», а не «аборт». Основи законодавства про охорону здоров'я та ЦК України, відомчі підзаконні акти використовують саме категорію «штучне переривання вагітності». Крім того, цей термін є близьким та уніфікується з використаним у ст. 121 КК «Умисне тяжке тілесне ушкодження» поняттям «..., або переривання вагітності»;

– вважаємо слушною та обґрунтованою позицію щодо криміналізації проведення незаконного абортів особою, яка має спеціальну медичну освіту (через місце проведення такого медичного втручання або інше порушення порядку проведення штучного переривання вагітності), не залежно від того, чи призвели її дії до реального настання якихось шкідливих наслідків для вагітної жінки. Таким чином, відповідальність за незаконне проведення абортів будуть нести всі особи, які його вчинили з порушенням установленого законом порядку та/або умов проведення такої операції. Адже державою для того ж і встановлено чіткий порядок і процедуру проведення операції зі штучного переривання вагітності, щоб мінімізувати всі можливі ризики, пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю жінки.

Жінка, яка вчинила самоаборт, кримінальній відповідальності за злочини проти життя та здоров'я особи не підлягає (навіть, якщо така жінка виношувала чужу вагітність як сурогатна мати, відповідно до договору про виношування чужої вагітності). Така ситуація є логічною та обґрунтованою, якщо об'єктом кримінально-правової охорони визначаємо лише суспільні відносини, які пов'язані зі здоров'ям та життям вагітної жінки, як це відбувається зараз. У кримінальному праві України не встановлено відповідальності за заподіяння шкоди своєму здоров'ю, окрім випадків самокалічення як способів вчинення іншого злочину (ст. 409 КК). Проте, якщо ускладнити структуру безпосереднього об'єкта незаконного проведення абортів включенням до неї ненародженого життя – висновок щодо кримінальної відповідальності за самоаборт має бути протилежним. Жінка, яка штучно

перериває власну вагітність посягає вже не лише на власне здоров'я, а й заподіює шкоду іншому об'єктові кримінально-правової охорони – життю ненародженої дитини. У цьому випадку, відповідно до світоглядної позиції «pro life», у кримінальне законодавство доцільно включити положення про кримінальну відповідальність за самоаборт. Поряд із тим підтримка світоглядного вектору «pro choice» виключає криміналізацію такої поведінки.

Розгляд суб'єктивних ознак відповідного складу злочину дає підстави стверджувати, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 134 КК, завжди характеризується прямим умислом. Психічне ставлення до суспільно небезпечних наслідків, зазначених у ч. 3 ст. 134 КК, є необережним (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість). Оскільки законодавець у диспозиції ст. 134 КК не передбачив мотив ні як обов'язкову, ні як кваліфікуючу ознаку, він для кваліфікації злочину сьогодні значення не має, але характеризує особу винного і ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння, тому має у будь-якому разі встановлюватися. Погоджуємося з позицією, за якою науковці схиляються до визначення мотиву вчинення незаконного абортів як здебільшого корисливого. Найближчою метою цього злочину є переривання вагітності (плодозгін), однак ця мета може супроводжуватися й будь-якою іншою, наприклад, збагаченням. Вважаємо, що посилення відповідальності власне за вчинення відповідної поведінки з корисливих мотивів дасть можливість більш ефективно забезпечити правову основу протидії таким посяганням.

Розглядаючи проблеми кримінально-правової кваліфікації незаконного проведення абортів, здійснено розмежування складу злочину, передбаченого у ст. 134 КК, та суміжних складів, закріплених у ст. 138 «Незаконна лікувальна діяльність», ст. 141 «Порушення прав пацієнта» та ст. 142 «Незаконне проведення дослідів над людиною» КК. На основі аналізу змісту кримінально-правової норми, яка встановлює відповідальність за вчинення незаконного абортів та стерилізації, виокремлено ознаки, що дозволяють чітко розмежовувати злочин, передбачений ст. 134 КК, зі суміжними кримінально-протиправними діяннями. Основними з них є предмет злочину, зміст суб'єктивної сторони і деякі особливості об'єктивної сторони злочину. Розглянуто проблеми кримінально-правової кваліфікації незаконного проведення абортів з урахуванням ймовірних форм співучасті та видів співучасників, питання про межі ставлення у вину співучасникам фактично вчиненого виконавцем злочину, якщо при змові на спільне вчинення злочину не були конкретизовані кваліфікуючі ознаки його складу, співвідношення співучасті та причетності.

Аналізуючи караність незаконного проведення абортів, використано порівняльно-правовий та системний метод. Відзначено різні підстави диференціації кримінальної відповідальності у зарубіжних країнах. Виділені

спільні закономірності у пеналізації незаконного проведення абортів. Найлегше карається штучне переривання власної вагітності (самоаборт). В тих країнах, де це визнано злочином покарання встановлюється на рівні одного року позбавлення волі. Далі за ступенем суспільної небезпеки є так би мовити основний склад незаконного переривання вагітності за згодою жінки або на її прохання. Покарання встановлюється у цьому випадку на рівні 2–3 років позбавлення волі. Наявність різноманітних кваліфікуючих ознак підвищує потенційну караність практично у двічі – до 5–6 років позбавлення волі. Ще однією ознакою, яка відрізняє проаналізоване зарубіжне кримінальне законодавство від вітчизняного, – встановлення самостійної кримінальної відповідальності за проведення незаконного абортів без згоди жінки. Караність такого посягання у різних країнах – різна, однак цілком співставна із караністю умисного тяжкого тілесного ушкодження в Україні. Нагадаємо, що такі випадки в нас кваліфікуватимуться саме за ч. 1 ст. 121 КК, санкція якої передбачає можливість призначення покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років. Караність кваліфікованого незаконного абортів без згоди жінки у зарубіжних країнах також цілком корелюється зі санкцією ч. 2 ст. 121 КК.

Порівняльний аналіз ст. 134 КК з іншими статтями Особливої частини КК України за ознакою аналогічності об'єктивно-суб'єктивних ознак злочину дав змогу виявити, що санкції за незаконний аборт логічно співвідносяться з санкціями інших порівнюваних статей КК України, а тому є адекватними та відповідають об'єктивним виявам, описаним у диспозиціях ст. 134 КК, і потребують лише незначного коригування.

У підсумку у роботі пропонується нова редакція статті 134 КК України «Незаконне проведення абортів або стерилізації»:

«Стаття 134. Незаконне проведення абортів або стерилізації»

1. Проведення штучного переривання вагітності (абортів) особою, яка не має спеціальної медичної освіти, або інше незаконне штучне переривання вагітності, - карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на такий самий строк із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого...

2. Примушування до надання згоди на проведення абортів, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Незаконне штучне переривання вагітності (аборт), вчинене з корисливих мотивів, або таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи, - карається обмеженням волі на

строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

4. Примушування до надання згоди на стерилізацію, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років.

5. Діяння, передбачене частиною четвертою цієї статті, якщо воно спричинило смерть потерпілої особи чи інші тяжкі наслідки, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк».

Крім того, у разі сприйняття суспільством світоглядної концепції «pro life» доцільно встановити кримінальну відповідальність за самоаборт. Відповідну статтю КК України можна викласти у такій редакції:

«Стаття 134-1. Штучне переривання власної вагітності

Умисне вчинення жінкою штучного переривання власної вагітності, - карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот сорока годин або обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк».

Забезпечуючи комплексний характер розв'язання наукової проблеми, у дисертації висловлено міркування щодо розроблення Концепції кримінально-правової охорони демографічної безпеки, репродуктивного здоров'я та ненародженого життя, запропоновано редакцію її тексту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Романюк Х. І. Історичні витоки кримінально-правового регулювання відповідальності за переривання вагітності в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2016. № 1. С. 298–301. URL. http://pap.in.ua/1_2016/89.pdf

2. Романюк Х. І. Суб'єкт незаконного проведення абортів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 43. Т. 2. С. 143–146.

3. Романюк Х. І. Об'єктивна сторона незаконного проведення абортів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. Ч. 2. С. 194–196.

4. Романюк Х. І. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів. *Університетські наукові записки*. 2018. № 2. С. 149–158.

5. Романюк К. И. Уголовная ответственность за незаконное проведение аборта в законодательстве отдельных стран: сравнительно-правовой анализ. *Закон и жизнь («Legea si Viata»)* 2018. № 4–2. С. 135–139.

6. Романюк К. И. Уголовная ответственность за незаконное проведение аборта в законодательстве азиатских стран: сравнительно-правовой анализ *Національний юридичний журнал: теорія і практика («Jurnalul juridic national: teorie și practică»)*. 2018. № 2–2. С. 138–141.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Романюк Х. І. Історико-правові витоки нормативного регулювання відповідальності за переривання вагітності в Україні (до 1917 року) *Теоретичний аналіз та наукові дослідження юридичної науки у XXI столітті*. 2016. м. Запоріжжя. С. 136–139.

8. Романюк Х. І. Історико-правовий аналіз відповідальності за аборти у радянський період. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*. Збірник тез II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 15 квіт. 2016 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2016. С. 144–147.

9. Романюк Х. І. Співучасть при вчиненні незаконного абортів. *Актуальні проблеми юридичної науки*. Збірник тез Міжнародної наукової конференції молодих вчених «Шістнадцяті осінні юридичні читання» 20–21 жовтня 2017 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2017. Ч. 3. С. 111–113.

АНОТАЦІЯ

Романюк Х. І. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2019.

Дисертація є комплексним монографічним дослідженням невирішених питань або таких, щодо яких немає одностайності в науці та правозастосовній практиці, стосовно відповідальності за незаконне проведення абортів. Вивчено зміст поняття «незаконне проведення операцій штучного переривання вагітності (абортів)», розглянуто кримінальну відповідальність за цей злочин в історії вітчизняного кримінального законодавства, здійснено порівняльний аналіз відповідальності за незаконне проведення абортів у зарубіжному кримінальному законодавстві,

окреслено межі кримінально-правової охорони ненародженого життя, охоронюваного нормами кримінального права України, встановлено співвідношення складів злочинів, які забезпечують охорону ненародженого життя, між собою і з іншими складами злочинів; узагальнено особливості караності та кваліфікації незаконного проведення абортів. Наведено пропозиції щодо вдосконалення законодавства стосовно відповідальності за незаконне проведення абортів. Доведено, що з позицій правової ідеології запровадження кримінальної відповідальності за незаконний аборт є діалектичним способом захисту правових інтересів соціуму (демографічної безпеки), ненародженого життя (право на життя плоду після 22 тижня розвитку), здоров'я (зокрема репродуктивного) вагітної жінки та права на свободу формування репродуктивного вибору жінки.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, аборт, стерилізація, штучне переривання вагітності, репродуктивні права, ембріон і плід людини, момент виникнення права на життя.

АННОТАЦІЯ

Романюк Х. И. Уголовная ответственность за незаконное проведение аборта. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2019.

Диссертация является комплексным монографическим исследованием неразрешенных вопросов, либо таких, на которые отсутствует единое мнение в науке и правоприменительной практике, касающихся ответственности за незаконное проведение аборта. Изучено содержание понятия «незаконное проведение операции искусственного прерывания беременности (аборта)», рассмотрено уголовную ответственность за это преступление в истории отечественного уголовного законодательства, проведен сравнительный анализ ответственности за незаконное проведение аборта в зарубежном уголовном законодательстве, очерчены границы уголовно-правовой охраны нерожденной жизни, охраняемой нормами уголовного права Украины, установлено соотношение составов преступлений, обеспечивающих охрану нерожденной жизни, между собой и с иными составами преступлений; обобщены особенности наказуемости и квалификации незаконного проведения аборта. Приведены предложения по усовершенствованию законодательства, которое касается ответственности за незаконное проведение аборта. Доказано, что с позиций правовой идеологии введение

уголовной ответственности за незаконный аборт выступает диалектическим способом защиты правовых интересов социума (демографической безопасности), нерожденной жизни (право на жизнь плода после 22 недели развития), здоровья (в первую очередь репродуктивного) беременной женщины и права на свободу формирования репродуктивного выбора женщины.

Ключевые слова: уголовная ответственность, аборт, стерилизация, искусственное прерывание беременности, эмбрион и плод человека, момент возникновения права на жизнь.

ANNOTATION

Romanyuk Kh. I. Criminal liability for illegal abortion. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific degree of Candidate of Legal Sciences on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2019.

The thesis is a comprehensive monographic study of unsolved issues regarding the responsibility for illegal abortion or those for which there is no unanimity in the science and law practice. The criminal responsibility for this crime in the history of domestic criminal legislation is considered, the comparative analysis of responsibility for illegal abortion in foreign criminal legislation is made, the limits of criminal-legal safeguard of an unborn life protected by the norms of criminal law of Ukraine are outlined. The ratio of the crimes among themselves and with other crimes that ensure the new-born's life is established; the features of punishment and qualification of illegal abortion are generalized. Suggestions are made to improve the legislation on liability for illegal abortion.

The thesis proposes to define illegal termination of pregnancy as the usage of medicines and other means aimed at artificial termination of pregnancy, performed due to the violation of the established legal norms and medical standards for: a pregnant woman (taking into account contraindications, age, method, term of pregnancy), the place of treatment (medical institution), the subject of medical intervention (his qualification, education, professional training).

The paper emphasizes that the generic object of illegal abortion is connected with public relations regarding the criminal protection of a woman's health, including reproductive life, her life, the life of a human embryo (foetus), as a basis for ensuring the right to life of a future child, demographic security relationships and health care arrangements. The object of an unlawful abortion is considered to be social relationships related to the protection of the life and health of a woman

and the procedure for providing medical assistance in the part of an abortion performance.

Socially dangerous consequences of illegal abortion can be manifested in the following areas: causing harm to a woman's reproductive health (the main direct object according to part three of the current version of the norm); causing harm to public relations regarding the order established in the part of the organization of the provision of medical care (the main direct object according to part one of the first valid version of the norm); causing death of a woman (additional direct object in accordance with part three of the current version of the norm); causing death of a human embryo (a factual consequence not covered by criminal justice).

However, a woman who artificially terminates her own pregnancy does not only endanger her own health but also causes harm to another object of the criminal-legal protection - the life of an unborn child. In this case, in line with the pro-life outlook, it is advisable to include provisions on criminal liability for self-abortion.

The thesis emphasizes that the wording "compulsion to abortion, to sterilization without the voluntary consent of the victim" is incorrect, since the use of the term "compulsion" in the wording of this article of the Criminal Code of Ukraine already indicates that there is no consent of a person to commit appropriate actions.

The analysis of foreign experience in regulating criminal liability for illegal abortions underlines the special attention of scientists to the criminal law norms, which are related to the adoption and making a decision on abortion and preliminary consultation of a pregnant woman as a condition of legality of an action. An important element of the *corpus delicti* is the presence or absence of a woman's consent to abortion.

Taking into account the criminal-legal analysis of liability for illegal abortion under legislation of Ukraine and individual countries, the practice of its application and theoretical knowledge of criminal law in terms of the *corpus delicti* necessitated the creation of the draft concept of the *demographic security protection, reproductive health and unborn life*.

Key words: criminal responsibility, abortion, sterilization, artificial termination of pregnancy, reproductive rights, human embryo and foetus, the moment of an emergence of the right to life.

Підписано до друку 26.11.2019 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Зам. № 144-19.
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.